Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

19 септември 2018 година*

„Преюдициално запитване — Спешно преюдициално производство — Съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси — Директива (ЕС) 2016/343 — Презумпция за невиновност — Публично позоваване на вината — Правни средства за защита — Производство за проверка на законосъобразността на мярка за неотклонение задържане под стража“

По дело C-310/18 PPU

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Специализирания наказателен съд (България) с акт от 11 май 2018 г., постъпил в Съда на същия ден, в рамките на наказателно производство срещу

Емил Милев,

СЪДЪТ (първи състав)

състоящ се от: R. Silva de Lapuerta, председател на състава, J.-C. Bonichot, Ал. Арабаджиев, S. Rodin (докладчик) и E. Regan, съдии,

генерален адвокат: M. Wathelet,

секретар: R. Șereș, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 11 юли 2018 г.,

като има предвид становищата, представени:

– за Е. Милев, лично от него,

– за нидерландското правителство, от M. K. Bulterman, в качеството на представител,

– за Европейската комисия, от R. Troosters и Й. Маринова, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 7 август 2018 г.,

постанови настоящото

* Език на производството: български.

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 3, член 4, параграф 1 и член 10 от Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство (ОВ L 65, 2016 г., стр. 1) във връзка със съображения 16 и 48, както и на членове 47 и 48 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).

2 Запитването е отправено в рамките на наказателно производство срещу г-н Емил Милев във връзка с продължаването на неговото задържане под стража.

Правна уредба

Правото на Съюза

3 Съображение 10 от Директива 2016/343 гласи:

„Чрез въвеждането на общи минимални правила относно защитата на процесуалните права на заподозрените и обвиняемите настоящата директива цели да засили взаимното доверие на държавите членки в техните системи за наказателно правосъдие и по този начин да се улесни взаимното признаване на решенията по наказателни дела. Такива общи минимални правила могат също така да премахнат пречките пред свободното движение на гражданите на територията на държавите членки“.

4 Текстът на съображение 16 от тази директива е, както следва:

„Презумпцията за невиновност би била нарушена, ако в публични изявления на публични органи или съдебни решения, различни от решенията относно вината, заподозреният или обвиняемият бъде представен като виновен, докато вината му не бъде установена в съответствие със закона. Такива изявления и съдебни решения не следва да създават впечатлението, че това лице е виновно. Това не следва да засяга актовете на обвинението, които имат за цел да докажат вината на заподозрения или обвиняемия, като например обвинителния акт, и не засяга съдебните решения, в резултат на които влиза в сила условна присъда, при условие че е спазено правото на защита. Това също така не следва да засяга предварителните решения от процесуално естество, които са взети от съдебни или други компетентни органи и се основават на подозрения или елементи на уличаващи доказателства, като например решения за предварително задържане, при условие че тези решения не представят заподозрения или обвиняемия като виновен. Преди да бъде взето предварително решение от процесуално естество, компетентният орган трябва първо да се увери, че съществуват достатъчно елементи на уличаващи доказателства срещу заподозрения или обвиняемия, за да бъде обосновано съответното решение, а решението би могло да съдържа позоваване на тези елементи“.

5 Съгласно съображение 48 от посочената директива:

„Тъй като с настоящата директива се въвеждат минимални предписания, държавите членки следва да могат да разширят правата, установени в нея, за да осигурят по-висока степен на защита. Степента на защита, предоставена от държавите членки, никога не следва да пада под стандартите, определени в Хартата и [Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г.], съгласно тълкуването им от Съда на Европейския съюз и от Европейския съд по правата на човека“.

6 Член 1 от същата директива, озаглавен „Предмет“, предвижда:

„С настоящата директива се установяват общи минимални правила относно:

а) някои аспекти на презумпцията за невиновност в наказателното производство;

б) правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство“.

7 Член 2 от Директива 2016/343, озаглавен „Приложно поле“, гласи:

„Настоящата директива се прилага по отношение на физическите лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство. Тя се прилага на всички етапи на наказателното производство от момента, в който лицето е заподозряно или обвинено в извършването на престъпление или на предполагаемо престъпление, до влизането в сила на решение, с което окончателно се установява дали лицето е извършило съответното престъпление“.

8 Член 3 от тази директива, озаглавен „Презумпция за невиновност“, предвижда:

„Държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите се считат за невинни до доказване на вината им в съответствие със закона“.

9 Член 4 от същата директива, озаглавен „Публично позоваване на вината“, предвижда в параграф 1:

„Държавите членки вземат необходимите мерки, за да гарантират, че докато вината на заподозрения или обвиняемия не бъде доказана в съответствие със закона, тези лица не се представят като виновни в публични изявления на публичните органи и в съдебни решения, различни от решенията относно въпроса за вината. Това не засяга актовете на обвинението, които имат за цел да докажат вината на заподозрения или обвиняемия, и предварителните решения от процесуално естество, които са взети от съдебните или други компетентни органи и се основават на подозрения или уличаващи доказателства“.

10 Съгласно член 10 от същата директива, озаглавен „Правни средства за защита“:

„1. Държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите разполагат с ефективни правни средства за защита, в случай че правата им по настоящата директива са нарушени.

2. Без да се засягат националните правила и системи относно допустимостта на доказателствата, държавите членки гарантират, че при оценката на обясненията, дадени от заподозрени или обвиняеми, или на доказателствата, получени в нарушение на правото на тези лица да запазят мълчание или на правото им да не се самоуличават, се зачита правото на защита и справедливостта на производството“.

Българската правна уредба

11 Член 63, озаглавен „Задържане под стража“, от Наказателно-процесуалния кодекс (наричан по-нататък „НПК“) предвижда в алинея 1:

„Мярка за неотклонение задържане под стража се взема, когато е налице обосновано предположение, че обвиняемият е извършил престъпление […]“.

12 Член 64 от НПК, който се отнася до вземането на мярка за неотклонение задържане под стража в досъдебното производство, предвижда в алинея 4:

„Съдът взема мярка за неотклонение задържане под стража, когато са налице основанията по чл. 63, ал. 1 […]“.

13 Член 65 от НПК предвижда в алинеи 1 и 4, че във всеки един момент от досъдебното производство обвиняемият, спрямо когото е била взета мярка за неотклонение задържане под стража, може да поиска преразглеждането ѝ. Съдът преценява дали продължават да съществуват всички основания, които са довели до вземането ѝ, включително обосновано предположение, че обвиняемият е извършил престъплението.

Главното производство и преюдициалните въпроси

14 При действия по разследване на грабеж, извършен през 2008 г. в магазин в София (България), възникват подозрения, че г-н Милев е един от извършителите. Той обаче не е привлечен като обвиняем.

15 На 31 юли 2009 г. делото е спряно, тъй като няма установен заподозрян.

16 Запитващата юрисдикция сочи, че против г-н Милев се водят две други наказателни дела.

17 Във връзка с първото от тях за участие в грабеж на банка тя посочва, че българският съд отказва да задържи под стража г-н Милев, тъй като показанията на основния свидетел на обвинението, г-н ВР, са недостоверни. Все още не е постановен акт по същество по това дело.

18 Във връзка с второто дело, което е за ръководене на организирана престъпна група за извършване на грабежи, по което основен свидетел на обвинението отново е г-н ВР, тя отбелязва, че г-н Милев е задържан под стража от 24 ноември 2013 г. до 9 януари 2018 г., когато е оправдан по всички обвинения, тъй като българският съд не приема показанията на г-н ВР за достоверни. Г-н Милев обаче не е освободен.

19 На 11 януари 2018 г. е възобновено делото за грабежа, извършен през 2008 г. Г-н ВР отново е разпитан като свидетел.

20 На същия ден г-н Милев е задържан за довеждане пред съд, който да се произнесе относно задържането му под стража.

21 Първата инстанция уважава искането на прокурора за задържане под стража на г-н Милев, като приема, че „на пръв поглед“ показанията на свидетеля г-н ВР са достоверни. Втората инстанция потвърждава задържането под стража, като се основава на подробните показания на г-н ВР и на обстоятелството, че той носи наказателна отговорност за лъжесвидетелстване. Според запитващата юрисдикция и двете сезирани юрисдикции обсъждат показанията на г-н ВР, взети сами по себе си, като не ги съпоставят с други доказателства, оправдаващи г-н Милев. Освен това тези юрисдикции не се произнасят по доводите в тази насока, приведени от неговия защитник.

22 Запитващата юрисдикция подчертава, че при последващия контрол върху продължаването на мярката за неотклонение задържане под стража първата инстанция, след като приема, че не се дължи подробен анализ на доказателствата, обсъжда само показанията на г-н ВР. Тя приема също, че за продължаване на задържането под стража на г-н Милев е достатъчна по-ниска степен на убедителност на обвинителните доказателства. Втората инстанция възприема този

извод, като прави най-общ преглед на показанията на свидетелите и приема, че доказателствата, „макар и оскъдни […] обслужват обвинителната теза […] тъй като не са опровергани от други такива доказателства“.

23 При втория последващ контрол на мярката задържане под стража втората инстанция приема, че съгласно НПК след внесените в него изменения, показанията и доказателствата по делото не следва да се анализират в дълбочина, а най-общо, като при този преглед е достатъчно да се установи обща вероятност и подозрение за евентуалната съпричастност на г-н Милев в извършването на съответното престъпление.

24 Запитващата юрисдикция отбелязва, че аргументите на защитника на обвиняемия за пристрастността и недостоверността на показанията на г-н ВР не са коментирани от втората инстанция и изрично наведените в това отношение доводи не са получили отговор.

25 Запитващата юрисдикция сочи, че е сезирана с искане от г-н Милев за преоценка на законосъобразността на задържането му под стража.

26 Тя сочи, че според г-н Милев предвиденото в националната правна уредба условие, от което зависи вземането и продължаването на мярка за неотклонение задържане под стража, изразяващо се в наличието на „обосновано предположение“, че обвиняемият е извършил престъпление, трябва да се тълкува по начина, определен в решение на ЕСПЧ от 30 август 1990 г., Fox, Campbell и Hartley с/у Обединено кралство (CE:ECHR:1990:0830JUD001224486). В този смисъл той твърди, че това условие изисква наличие на обективни данни, които да удовлетворяват обективен наблюдател, че лицето вероятно е извършило престъплението. Г-н Милев също така излага конкретни аргументи относно недостоверността на свидетеля, г-н ВР, а защитникът му прави множество доказателствени искания, насочени към проверка на достоверността на показанията на г-н ВР.

27 Запитващата юрисдикция отбелязва, че националната правна уредба и съдебна практика по тези въпроси са претърпели развитие.

28 В резултат от това се развива нова съдебна практика относно разглеждането на „обоснованото предположение“, съгласно която сезираната юрисдикция и в досъдебната, и в съдебната фаза трябва да се произнесе, след като се запознае само „на пръв поглед“ с доказателствата, а не подробно.

29 Запитващата юрисдикция счита, че решенията относно продължаването на задържането под стража представляват „предварителни решения от процесуално естество“ по смисъла на член 4, параграф 1, второ изречение от Директива 2016/343, които се отличават и с някои белези на решенията „относно вината“ съгласно първото изречение от посочената разпоредба.

30 С оглед на това нейното питане е и относно степента на обсъждане на основните обвинителни доказателства и доколко тя трябва да даде ясен и конкретен отговор на доводите на обвиняемия с оглед на компонентите на правото на защита, посочени в член 10 от Директива 2016/343 и в член 47, параграф 1 от Хартата. Накрая, тя иска да установи дали обстоятелството, че съгласно съображение 16 от тази директива предварителното решение от процесуално естество „би могло да съдържа позоваване“ на уличаващите доказателства, означава, че тези доказателства могат да бъдат обсъждани пред съда или че той може само да ги изброи.

31 При посочените обстоятелства Специализираният наказателен съд (България) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Съответна ли е на чл.3, чл. 4, ал. 1, изр.2, чл. 10, съображение 16, изр. 4 и 5, и съображение 48 от Директива 2016/343, както и на чл. 47 и чл. 48 от Хартата, национална съдебна практика, която поставя като условие за продължаване на мярката за неотклонение „задържане под стража“ (четири месеца след задържането на обвиняемия) наличие на „обосновано предположение“, разбирано като установяване само на „пръв поглед“ възможността обвиняемият да е извършил деянието?

Респективно съответна ли е на горепосочените разпоредби национална съдебна практика, която разбира „обоснованото предположение“ като наличие на висока степен на вероятност обвиняемият да е извършил деянието?

2) Съответна ли е на чл. 4, ал. 1, изр. 2, чл. 10, съображение 16, изр. 4 и 5, и съображение 48 от Директива 2016/343, както и на чл. 47 от Хартата, национална съдебна практика, която задължава съда, който се произнася по искане за изменение на вече взета мярка за неотклонение „задържане под стража“, така да мотивира своя акт, че да не съпоставя обвинителните и оправдателните доказателства, дори при наведени доводи от страна на защитата в тази насока; единственото основание за това ограничение е необходимостта съдията да запази своята безпристрастност, ако това дело му бъде разпределено за разглеждане по същество?

Респективно съответна ли е на горепосочените разпоредби национална съдебна практика, при която съдът извършва по-подробен и конкретен коментар на доказателствата и дава ясен отговор на доводите на защитата, независимо от опасността че, ако това дело му бъде разпределено за разглеждане по същество, това ще доведе до невъзможност той да го разгледа и да постанови окончателен акт относно вината — т.е. ще доведе до необходимост друг съдия да разгледа делото по същество?“.

По спешното преюдициално производство

32 Запитващата юрисдикция е поискала настоящото преюдициално запитване да бъде разгледано по реда на спешното преюдициално производство, предвидено в член 107 от Процедурния правилник на Съда.

33 В подкрепа на искането си същата юрисдикция посочва обстоятелството, че г-н Милев в момента остава задържан под стража и че въз основа на отговора на Съда тя ще пристъпи към решаване на въпроса за законността на продължаване на задържането му.

34 В това отношение трябва да се подчертае на първо място, че настоящото преюдициално запитване се отнася до тълкуването на Директива 2016/343, попадаща под действието на част трета, дял V от Договора за функционирането на ЕС, който се отнася до пространството на свобода, сигурност и правосъдие. Поради това запитването може да се разгледа по реда на спешното преюдициално производство.

35 На второ място, що се отнася до критерия за спешност, съгласно практиката на Съда следва да се вземе предвид обстоятелството, че понастоящем заинтересованото лице по делото в главното производство е лишено от свобода и че продължаването на задържането му зависи от изхода на главното производство (решение от 28 юли 2016 г., JZ, C-294/16 PPU, EU:C:2016:610, т. 29 и цитираната съдебна практика).

36 В разглеждания случай от данните, предоставени от запитващата юрисдикция и припомнени в точки 19—25 от настоящото решение, е видно, че понастоящем г-н Милев е лишен от свобода и че продължаването на задържането му зависи от решението на Съда, тъй като отговорът на Съда на поставените въпроси би могъл да доведе до незабавното му освобождаване (вж. в този смисъл решение от 22 декември 2017 г., Ardic, C-571/17 PPU, EU:C:2017:1026, т. 59).

37 При тези условия на 5 юни 2018 г. по предложение на съдията докладчик и след изслушване на генералния адвокат първи състав на Съда реши да уважи искането на запитващата юрисдикция за разглеждане на преюдициалното запитване по реда на спешното преюдициално производство.

По преюдициалните въпроси

38 С поставените въпроси, които следва да бъдат разгледани заедно, по същество запитващата юрисдикция иска да установи дали член 3, член 4, параграф 1 и член 10 от Директива 2016/343 във връзка със съображения 16 и 48 от нея, както и с членове 47 и 48 от Хартата, трябва да се тълкуват в смисъл, че когато националната юрисдикция проверява дали съществува „обосновано предположение“ по смисъла на националната правна уредба, че лицето е извършило престъпление, от което зависи продължаването на задържането му под стража, тази юрисдикция може да се ограничи с установяване само на „пръв поглед“ на възможността лицето да е извършило престъплението, или пък тя трябва да изследва наличието на висока степен на вероятност то да го е извършило. Националната юрисдикция иска също да установи дали тези разпоредби трябва да се тълкуват в смисъл, че национална юрисдикция, която се произнася по искане за изменение на мярка за неотклонение задържане под стража, може да мотивира решението си, без да съпоставя обвинителните и оправдателните доказателства, или пък трябва да направи по-подробен коментар на доказателствата и да даде ясен отговор на доводите, представени от задържаното под стража лице.

39 Най-напред следва да се констатира, че член 2 от Директива 2016/343 предвижда, че тя се прилага по отношение на физическите лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство, на всички етапи на наказателното производство от момента, в който лицето е заподозряно или обвинено в извършването на престъпление или на предполагаемо престъпление, до влизането в сила на решение, с което окончателно се установява дали лицето е извършило съответното престъпление.

40 След като запитващата юрисдикция трябва да се произнесе относно законосъобразността на продължаването на задържането под стража, постановено в рамките на наказателно производство срещу г-н Милев поради това, че е налице обосновано предположение, че той е извършил престъпление, следва да се приеме, че Директива 2016/343 се прилага по отношение на г-н Милев и на въпросното национално производство.

41 При все това, тъй като от акта за преюдициално запитване не следва, че делото, предмет на главното производство, е относно наличието на ефективно правно средство за защита съгласно предвиденото в член 10, параграф 1 от Директива 2016/343 или относно някой от въпросите, уредени в член 10, параграф 2, този член е ирелевантен за целите на отговора, който Съдът следва да даде по настоящото дело.

42 Що се отнася до останалите разпоредби от Директива 2016/343, посочени от запитващата юрисдикция, следва да се отбележи, че член 3 от нея предвижда, че държавите членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите се считат за невинни до доказване на вината им в съответствие със закона.

43 В това отношение член 4, параграф 1 от споменатата директива предвижда, че държавите членки следва да вземат необходимите мерки, за да гарантират, че докато вината на заподозрения или обвиняемия не бъде доказана в съответствие със закона, тези лица не се представят като виновни, по-специално в съдебни решения, различни от решенията относно въпроса за вината, без да се засягат предварителните решения от процесуално естество, които са взети от съдебните органи и се основават на подозрения или уличаващи доказателства.

44 Тази разпоредба трябва да се тълкува във връзка със съображение 16 от Директива 2016/343, съгласно което зачитането на презумпцията за невиновност не следва да засяга решенията за предварително задържане, при условие че тези решения не представят заподозрения или обвиняемия като виновен. Съгласно същото съображение, преди съдебните органи да вземат предварително решение от процесуално естество, те трябва първо да се уверят, че съществуват достатъчно елементи на уличаващи доказателства срещу заподозрения или обвиняемия, за да бъде обосновано съответното решение, а то би могло да съдържа позоваване на тези елементи.

45 Следва също да се отбележи, че видно от член 1 и съображение 9, целта на Директива 2016/343 е установяването на общи минимални правила в наказателното производство във връзка с някои аспекти на презумпцията за невиновност и правото на лицата да присъстват на съдебния процес.

46 Освен това в съответствие със съображение 10 от Директива 2016/343 същата въвежда единствено общи минимални правила относно защитата на процесуалните права на заподозрените и обвиняемите, за да засили взаимното доверие на държавите членки в техните системи за наказателно правосъдие и по този начин да се улесни взаимното признаване на решенията по наказателни дела.

47 Следователно с оглед на минималната по характер хармонизация, заложена в Директива 2016/343, тя не би могла да се тълкува като пълен и изчерпателен инструмент, който си поставя за цел да установи всички условия относно вземането на решение за задържане под стража.

48 От изложеното следва, че в наказателното производство Директива 2016/343, и по-специално член 3 и член 4, параграф 1 от нея, не са пречка за приемането на предварителни решения от процесуално естество — каквото е решението за продължаване на мярка за неотклонение задържане под стража, взето от съдебен орган — които се основават на подозрения или обвинителни доказателства, при условие че тези решения не представят задържаното лице като виновно. В допълнение, тъй като с поставените въпроси запитващата юрисдикция иска да установи условията, при които може да се вземе решение за задържане под стража, като по-специално изпитва съмнения относно степента на категоричност във връзка с авторството на престъплението, начина на разглеждане на различните доказателства и обхвата на мотивите, които трябва да представи в отговор на приведените пред нея доводи, посочената директива не урежда подобни въпроси, които попадат под действието единствено на националното право.

49 С оглед на това на поставените въпроси следва да се отговори, че член 3 и член 4, параграф 1 от Директива 2016/343 трябва да се тълкуват в смисъл, че не са пречка за приемането на предварителни решения от процесуално естество — каквото е решението за продължаване на мярка за неотклонение задържане под стража, взето от съдебен орган — които се основават на подозрения или обвинителни доказателства, при условие че тези решения не представят задържаното лице като виновно. За сметка на това посочената директива не урежда условията, при които могат да се вземат решенията за задържане под стража.

По съдебните разноски

50 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

Член 3 и член 4, параграф 1 от Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство трябва да се тълкуват в смисъл, че не са пречка за приемането на предварителни решения от процесуално естество — каквото е решението за продължаване на мярка за неотклонение задържане под стража, взето от съдебен орган — които се основават на подозрения или обвинителни доказателства, при условие че тези решения не представят задържаното лице като виновно. За сметка на това посочената директива не урежда условията, при които могат да се вземат решенията за задържане под стража.

Silva de Lapuerta Bonichot Арабаджиев

Rodin Regan

Обявено в открито съдебно заседание в Люксембург на 19 септември 2018 година.

Секретар
A. Calot Escobar

Председател на първи състав
R. Silva de Lapuerta